

okiratot ajándékozott kéziratgyűjteményünk gyarapítására, mely okiratok Komárom megye egy régi kihalt családja, a markházi és kucsodi Markházi család XV. századi történetére vetnek világot.¹⁾ Mint egyetemi levéltárnok a bécsi egyetem történetére vonatkozólag több publikációt tett közzé, továbbá becses adalékokat közölt Aschbachnak a bécsi egyetem történetéről irt munkájához is ily cím alatt: Nachträge zum dritten Bande von Joseph Ritter Aschbach's Geschichte der Wiener Universität. Die Wiener Universität und ihre Gelehrten, 1520—1565. A kik a néhai tudóssal életében érintkeztek, halálában is bizonyára szívesen meg fogják őrizni emlékezetét.

PÓTLÁSOK ÉS JAVÍTÁSOK A MAGYAR OKLEVÉL-SZÓTÁRHOZ.

(Második közlemény.)

GADÓCZ? Nincs értelmezve. — Azonos a *kadócz*-czal: »farina liquida SI.; lisztből készült híg pép Cz. F.; liszt, tojás és kenyérmorzsza, a miben a csirkét kirántják.« — A *kadóczot* a nyelvújítók a fr. *chaudeau*-ra akarták értetni. L. NySz.

GALLYAS. Át van véve a NySz.-ből az »asper, molestus; hinderlich, schwierig« értelmezés is, noha már 1899-ben megmutatták (Nyr. 28 : 315), hogy »a *galyos* és darabos akadályokbeli« *galy* nem a *gally*, hanem a *gaj* változata. Ugyanis SzD., SI., CzF., MTsz. egyező tanúsága szerint a székely *gajos* (glebosus, grumosus) a *gaj* (gleba, gruma) származéka.

GAZIR-SELYEM. Megkérdőjelezve. V. ö. *Gaze*; lásd Dict. de l'Acad. Franç. és Heyse: Fremdwört. — Az idézetben »selyem-paszomány«-t jelent.

GEDE, GEDŐ. Nemcsak »junge ziege«, hanem a Gedeon keresztnév magyar alakja is. V. ö. Kassai. — Saját hallomásom szerint is.

GEREND. Azt hiszem, inkább *gerincz*-nek, mintsem *gerendá*-nak értendő: »super quadam acie montis wigariter gerend vocata.« — V. ö. *gerencz, gerind, girind*. MTsz.

GERNELY: scrinium; schrein, schrank, lade. — Az is, de nem csak az. Az egyik idézet szerint: »egy gernelben wagon bwza lyzth cub. LXXIII« (l. a buza-liszt czikkben). Hetvenhárom köből liszt nem fér semmiféle »scrinium«-ba. Minden idézet azt mutatja, hogy a gernelyben búzát, lisztet, kölest, szóval gabonaféléket tartottak, tehát valami magtárféle lehetett: »locus, seu camera reponendis granis frumentariis, granarium, granerium, granea. Gall. *grenier*.« Vagy ebből, vagy a Ducangenál levő sokféle alakváltozatai egyikéből származott a magyar *gerhely*. »Prima antem area fuit in superficie terrae, ut erant cellaria et granaria, cistae etiam magnae, dolia, et cupa« — mondja DuC.

GOMB-HÁZ. Nincs meg a maga helyén; csakis a *gombocska* alatt. Megérdemelt volna külön cikket, mert csak egy régiebb adatunk van rá.

GÓRÉ. A NySz. nyomán »casa, tugurium, hütte«-nek van mondva, pedig sem az itteni, sem a NySz.-beli adatok egyikére sem illik ez a magyarzat. Az idézeteknek teljesen megfelel a SzD.-nál és Sándor Istvánál levő értelmezés: »pergula; lusthaus.«

¹⁾ Ismertetésüket olv. *Századok*, 1885. 174. 1.

GÖRGE. A *Gurge* jobbagy névénél (a XIII. század közepén) hivatkozás történik a disznóöléskor Somogyban használt *görge-kés-re*; ellenben az, hogy itt minden bizonynyal a *György* személynév egy régi *Györgye* változatával is lehet dolgunk, meg sincs említve. (V. ö. Tápió-Györgye és Kubinyi Ferencz, Nyr. 18: 86.)

GYEPPELLŐ. Nincs értelmezve; de abból, hogy az *ellik* szónál *gyep-ellew*-nek és a *gyep* szónál *gyepellew*-nek van írva, azt kell következtetnünk, hogy összetett szónak vétetik: *gyep-ellew*. De mi legyen ez? »Piscina *gyepellew*«? Valószínűnek tartom, hogy itt a »*gyépél*, *gyépül*» ige (obsepio, umzáunen, NySz.) származékával van dolgunk.

GYEP-SZEGÉS. Nincs értelmezve. V. ö. MTSz., DuC., Grimm: »novale, novalis ager; neubruch.«

HARKÁLY. Ki van felejtve az ide sorozandó idézetek közül a 195. lapon levő s a székelységből származó XVI. sz. adat, mely *Harokally pataká*-ról s *Harokally ártnéká*-ról szól. A székelyek a harkályt ma is *harakály*, *harokály*, *horokály*-nak mondják. V. ö. MTSz.

HATALMASKODÁS: dominatus, vis tyrannis; herrschaft, gewalt, tyranei. — E magyarázatok közül egyik sem illik az idézetekre, mert ezekben az »actus potentiarius«-ról, az »actus majoris et minoris potentiae«-ról van szó. (V. ö. Törv. tud. Msz.)

HOLT DÍJA. Nincs meg a maga helyén, de megvan a »kergető« czikkben: »az kezes auagi az Biro holt Dyan marad.« PPB. (605) szerint a »Homagium mortuum: Hólt díjja 66 forint.«

HÓLYAGOS kupa. Megemlítendő lett volna, hogy a MTSz. szerint a székelyek ma is ismerik a *hólyagos éveget* s a *hólyagos kossót*, »hasas« (bauchig) értelemben.

IDŐMŰLÁS. A régi magyar jogban nem »lapsus temporis, zeitverlauf« volt a jelentése, hanem »praescriptio«, vagyis a mai elévülés. (V. ö. Törv. tud. Szt. és CzF.)

IGAZSÁG nem praebenda; bezug, antheil, gebür; hanem »hegyvám, jus montanum.« (V. ö. Törv. tud. Szt.)

IGAZ-TÉTEL nem gerichtsh-verhandlung, hanem rechtspruch és szűkebb értelemben: executio. (V. ö. Törv. tud. Szt.)

ISZPARING. Nincs értelmezve. Az idézet ez: »(lovon) kereszt bélyög, az négy végén iszparing vagyon.« Nem ritkaság parasztllovak farán keresztalakú »billeg«, a keresztnek mind a négy végén kis kerek gombocskával. † Azt hiszem, ezeket a kis gombokat, vagy karikákat nevezik *iszparing*-nak, a német *sperr-ring*, *spann-ring* vagy *sparring* után. V. ö. Grimmnél »sperring.«

JOBBÁGY-TELEK a. m. sessio colonialis. (V. ö. Törv. tud. Szt.)

KABA. Hogyan került értelmezései közé a »narr«? Hiszen ezt a madarat a német sohasem nevezte így. PPB. németje vétezte össze a nyomban utána következő *kábá*-val. Az 1801-iki kiadás még világosabban bizonyítja az összetévesztést: »narr« helyett t. i. »dummer mensch«-et tesz. Már Kassai is megróttá PPB. e hibáját.

KALODÁS: pedicam, numellam habens; mit einer schlinge. Ez olyan magyarázat, mintha azt mondanám: »*köteles* = funem, restem habens; mit einem seil«, nem pedig: restiarius; seiler. *Kaloda* latinul cippus; *kalodás* = cippiarius, vagyis carcerarius (Du Cange), gefängniswächter (Georges).

KARACSIN? Nincs értelmezve. Az idézetben: »thorax vulgo karacsin.« Kétségtelen hogy ugyanaz, mint a »kuraczin«: cuirasse; curatia, curazia. DuC.

KARIKÁS-OSTOR: scutica venatoria. Nem szabatos. A kanásznak is van karikás-ostora. Jól magyarázza Kassai: »karikás korbács, mely karikán forog, mint a csép; flagellum volubile.«

KAR-KÁPA. Meg van kérdőjelezve. — DuC.-nál: »capae chorales, quibus clerici vel sacerdotēs in choro amiciuntur.«

KARNEL? Nincs értelmezve. DuC.-nál »*carnerium*: marsupium, crumena. Gall. Charnière vel Carnassière.« Továbbá u. o. »*carneria*, bursa falconaria.« Az idézetekben am. *levél-táska*.

KARTABLANKA: wechsel. Nem az, hanem »üres lap, melyre csak a név van aláírva.« A XVI. században még nem használtak »váltó«-t Magyarországon, s utóbb sem így, hanem »cambiales, campsoiales«-nek nevezték. V. ö. Törv. Mszt.

KATONA. Megemlítendő lett volna, hogy *katona* a Gyöngyösi szótár-töredékben (3489) nem »miles«, hanem »*servus militum*«.

KEBEL: sinus, gremium; schoss. E magyarázathól nem érteni meg ezeket az adatokat 1549-ből és 1555-ből: »Azzonyom zoknyaya *kebelere* premezny egh sengh purpián«; és: »keth ymegh wal azon embernek való. Annak mind kethenek *kebele* ys ot wagon.« Holott CzF. baranyai adata: »kebél = pendel, hosszu ing«, s különösen a MTsz.-beli 2. jelentés: »pendel, alsószoknya«, és a 3. jelentés: »a parasztszoknya alján körülfutó tenyérszí széles béllés« mind a két XVI. századi adatot tisztán megmagyarázza.

KECSKE-LÁB. Nincs értelmezve. V. ö. CzF.-nál a 3. jelentéssel és Ballaginál (1890) a 2. és 6. jelentéssel.

KECSKERÁGÓ nem »acer« (hisz ez a. m. juhar), hanem: »evonymus.« V. ö. MA. és Diósz.-Tal.

KEHES. Furcsán magyarázva: »der immer husten hat.« Helyesen: »dämpfig. herzschlechtig.«

KERÉK-SZÍN. Hibásan olvasva és hibásan értelmezve. Az adat 1345-ből ez: »cum vno lobio quod wlgó *kerech zin* dicitur.« Mi a *lobium*? »Deambulatorium, quod proprie dicitur lobium, quod fit iuxta domos ad spatium.« Ex *Laub* Theuton. (Du Cange) Tehát nem kerék-szín, hanem *kerekszín*, és a jelentése: *kerek levél-szín*. (Lásd ezt NySz.)

KERESZT-VAS: clathrum, gitter. Nem az; jelentését l. CzF. és Ball.

KERÜLŐ. »Ebed halath keth kerülőben ad.« A »két kerülőben«-hez kérdőjel van téve: vajjon nem azt jelenti-e, hogy két izben? Nem ez a jelentése. Ma így mondanók: két sorozatban vagy két turnusban; régen így is mondták: *két szerjársban*. V. ö. Szalay Ág. Négyszáz magy. levél, 309. lapon: »mynden falw nepeth megzamlalvan, három rezben intheztem, az zer jarasban, hogj az egyk rezze egy hethen mywellen, es az masyk reze azth kjwalwan, azokjs egy hethyglen mywellenek, es az harmadyk hethen *kerül az zer jaras*.«

KETRE CZ: vogelkäfig, vogelbauer, steige. Hogyan illik ez a magyarázat erre az idézetre: »Tres clausurae piscium weyz sev ketrecz.«?

KOMPÁSZ. Az idézett adatban »kompassom« van. Hibás föltevés. hogy ez a »kompász«-nak személyragos alakja. — V. ö. *czirkalom*; ez sem a *czirkal* személyragos alakja.

KORDA-ÖV: gürtelschnur. — Nem az, hanem éppen megfordítva.

SZILY KÁLMÁN.

*

A *Századok* múlt havi füzetében a 814. lapon azt olvasom, hogy »*Barla* keresztnév, és pedig am. *Barleus*.« Ez teljesen igaz; de hogy a *Barla*, vagy latinos alakjában *Barleus*, a martyrologiumban micsoda keresztnévnek felel meg: tudtommal még nincsen megállapítva; miért is megkísértem a kérdés megfjtését.

A Gutkeled nb. Bátori Györgynek, a ki 1394 aug. 10-én utoljára szerepel, Antal, Barnabás és János nevű fiai voltak, kik 1409-ben együtt